

reeks lofdichten van de predikanten op hun heren. Met voorbeeldige helderheid maakt Streng de balans op van deze plaatselijke religieuze economie. In 1795 kwam hieraan een abrupt einde. Nog één achttiende-eeuwse en één negentiende-eeuwse baron maken ten slotte hun opwachting op Mensema's afscheidsfeest: mr. Willem Anne Schimmelpenninck, die door Franken uit de schaduw van zijn naam- en tijdgenoot Van Spaen is gehaald, en mr. Barthold Sloet, over wie Coster inmiddels een dissertatie schreef. Als liberaal kamerlid was Sloet inderdaad *not quite the diplomat*, getuige zijn aanvallen op de Grondwetsherziening, het Cultuurstelsel, de Eerste Kamer, de Raad van State en zelfs de Hoge Raad van Adel. Ik ben benieuwd wie Sloets anonieme informant over de misstanden in het Cultuurstelsel was: Multatuli?

Een algemene slotsom kan zijn dat vriendenboeken zoals die voor Smit en Mensema niet alleen een momentopname vormen van hun vakgebied bij hun afscheid, maar ook een prosopografische bron van belang zijn. In het onderzoek van elitenetwerken ten tijde van de Republiek zijn de *alba amicorum* al lang als zodanig erkend. Er zou wat mij betreft nu een wereldwijde databank mogen komen met alle feestbundels, *Festschriften*, et cetera, zowel van wetenschappers als van politici, bestuurders, ondernemers en wie er nog meer als notabel gelden. Dat neemt niet weg dat voor een beter begrip van de etnografie van de adel (en wellicht ook die van de adelsonderzoeker) alleen al de lectuur van bundels zoals de onderhavige nuttige nieuwe bronnen en inzichten oplevert.

Kees Kuiken

- ¹ <http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/DVN> (ge raadpleegd 10 november 2008). In het *Vrouwenlexicon* ontbreekt voorsnog een lemma voor de on-diplomatieke diplomatendochter Petronella Jakoba de Hochepied (1693-1766), in de hier besproken bundel beschreven door Donald Haks. Zie over de Hochepieds in Smyrna (nu Izmir) ook S. Heylen, 'Nederlandse diplomaten en ondernemers in de Levant', *Genealogie*, XIV (2008) 54-57.
- ² H.F.K. van Nierop, 'Edelman, bedelman', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, CVII (1992) 1-27.
- ³ I. Huysman, 'Haagsche pretmakers uit de groote wereld', in: Dijkhof en Van Gent, ed., *Uit diverse bronnen gelicht*, 177 (J. Swift, *Gulliver's travels* (Londen, 1726) hfdst. III).
- ⁴ A. Janse, *Ridderschap in Holland. Portret van een adellijke elite in de late middeleeuwen* (Hilversum, 2001).
- ⁵ Zie over geschenken in de verhouding tussen stads- en landsheer ook de bijdrage van D.E.H. de Boer en Lucas W. den Boer aan Dijkhof en Van Gent, *Uit diverse bronnen gelicht*.
- ⁶ Zie ook K. Kuiken, 'Van adels- naar eliteonderzoek: de delegatie van 1297', *Virtus*, XV (2008).
- ⁷ K. Kuiken, 'Van Wassenaer: een voorbeeldige adels-geschiedenis?', *Virtus*, XI (2004) 185-194.

VAN AEDELS- NAAR ELITEONDERZOEK: DE DELEGATIE VAN 1297

De bundel *De bloem der natie* uit 1987 vormt een representatieve doorsnede van het historische adels- en eliteonderzoek in Nederland in de jaren tachtig. Exemplarisch is de bijdrage van J.M.A. Coenen: een samenvatting van zijn proefschrift over vorst en adel in het dertiende-eeuwse Holland.¹ In dit opstel wil ik een casus uit Coenens proefschrift nader bezien: het optreden van de groep Hollandse en Zeeuwse 'notabelen' die in januari 1297 de piepjonge graaf Jan I en zijn bruid in Ipswich ophaalde.² De docu-

mentatie over deze reis is opmerkelijk omdat er niet alleen ridders, priesters en knapen deelnamen, maar ook burgers uit vier Hollandse steden en één Zeeuwse, die bij twee gelegenheden (in Ipswich en Harwich) met naam en toenaam als medeooronders te boek staan. De vorm en de samenstelling van deze delegatie van 'knights and shires' zijn in eerste aanleg bepaald door de gastheer, koning Edward I van Engeland.³ Ook de opstelling van de verdragen van Ipswich (8 januari) en Harwich (13 januari) komt uit zijn koker. Het Public Record Office in Londen bezit een kladje met de namen van de Hollandse en Zeeuwse afgevaardigden. Met enige uitbreiding en variatie komen deze namen terug in de verdragen die de delegatie als een soort *rubber stamp parliament* mee ondertekende.

Het twintigste-eeuwse debat over deze delegatie heeft zich op drie vragen toegespitst. Was er in Ipswich sprake van een 'grafelijke raad' of, minder dwingend geformuleerd, van een 'grafelijkheid'? Was dit een unieke Nederlandse instelling of waren er buitenlandse invloeden? En voerden binnen deze instelling edelen de boventoon of juist de steden? Coenen concludeert dat we ons van een 'grafelijke raad' in januari 1297 nog niet te veel moeten voorstellen, ook al heerste in mei, toen de delegatie weer op vaderlandse bodem was, 'eenstemmig inzicht en instemming van onze mannen, getrouwen en raadgevers'. Dan lijkt opnieuw sprake te zijn van de onder Floris V in zwang gekomen scheiding tussen 'getrouwe raden' en '(leen)mannen'. Voor Imminks klassieke theorie dat de grafelijke raad de voorloper was van de latere standen- of statenvergadering, bieden de oorkonden van 1297 weinig steun.⁴ Eerder lijkt het omgekeerde het geval. Van Herwaardens opvatting dat de ko-

ning in 1297 'zoiets als een Zeeuws-Hollandse statenvergadering' convoceerde, slaat mijns inziens de spijker op zijn kop.⁵

Wie waren de Hollandse en Zeeuwse ridders, priesters, knapen en burgers die in 1297 in Engeland verschenen? Op het kladje (zie bijlage 1) staan bovenaan de halfbroers Dirk van Brederode en Jan van Renesse, ridders.⁶ De Hollandse ridders en knapen in hun gevolg zijn al beschreven door Janse, de Zeeuwse door Coenen.⁷ Na de Brederodegroep (Teilingen, Doortoge) zijn de Hollandse families Van Egmond, Persijn en Van der Made en de Zeeuwse familie Van Reimerswaal met de meeste ridders en knapen vertegenwoordigd. De Egmonds en de Persijns waren in 1297 vermaagschapt met de Brederodes.⁸ Als laatste ridder wordt Kerstant van Raaphorst vermeld, die al eerder als grafelijk gezant in Engeland optrad. De grote afwezigheid in januari 1297 zijn de Hollandse groep rondom Gijsbert van Amstel en de Zeeuwse groep rondom Wolfert van Borsele.

Ik noem hier van de knapen alleen degenen die niet door Janse en/of Coenen zijn beschreven. Boudewijn Persijn komt in geen enkele andere bron voor. In 1342 was een Boudewijn Arendsz van Waterland leenman van Jan Persijn, heer van (half) Waterland.⁹ Was hij een kleinzoon van de Boudewijn uit 1297? Kerstant van Zwieten (post. verm. 1330) zou een broer zijn van Boudijn en Gerrit van Zwieten heer Rampsz.¹⁰ Willem van der Veen is verder onbekend en ook de beide Reimerswaals zijn niet nader te identificeren.¹¹ Over Menso de Vries zijn we iets beter ingelicht. Hij stamde af van Wouter de Vries (leefde 1264), een bastaard van Arend van Egmond. Hij had zich verdien door zijn huwelijk met de dienstvrouw

Helwig: een mooi voorbeeld van de grillige overgangen tussen adel, ministerialiteit en ridderschap in de tweede helft van de dertiende eeuw.¹² De naam Jan (van) Overvoorde, van 1281 tot 1323 verbonden aan diverse lenen in Delfland, staat tussen twee Van der Mades.¹³ IJsbrand zal wel een zoon of een jongere broer zijn van Bartholomeüs van der Made (IJsbrandsz), de bekende stichter van de kerken te Delft en 't Woudt.¹⁴ 'Copenon (lees: Coppennanne) del Made' is verder onbekend. De laatste knaap op het kladje, Ogier Caluwardsneef (in het nieuwe *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*: 'Otger, neef van Klauwaard') lijftochtte in 1325 zijn vrouw Theusijn aan zijn grafelijke leen in Ruiven (Vrijenban).¹⁵

Het precedent voor deze convocatie van priesters, edelen, lagere geestelijken en burgers was het parlement dat koning Edward in 1295 had bijeengeroepen om een bijzondere belastingheffing goed te keuren. De uiteindelijke samenstelling van Edwards *model parliament* is niet bewaard gebleven, maar de oorkonden van 1297 geven een goede indruk van zo'n statenvergadering waarbij blijkbaar niet de geboortestand maar de staat of status van de afgevaardigden hun plaats op de lijst bepaalde. Omdat de titel 'heer' zowel door ridders als door priesters werd gevoerd, staan zij samen bovenaan: de ridders als 'monsieur', de priesters als 'sire'. Daarna volgen de ongetitelde knapen en de 'burgesses', waarbij onder Dordrecht een of twee ongetitelde geestelijken opvallen. De convocaties voor het Engelse parlement van 1295 maken onderscheid tussen 'citizens' (inwoners van *cities*) en 'burgesses' (inwoners van *boroughs*).¹⁶ De Hollandse en Zeeuwse steden golden in 1297 kennelijk als *boroughs*, mogelijk omdat geen ervan kon bogen op een ver-

verleden als Romeinse *civitas* (dat kon alleen Nijmegen).

De drie getitelde priesters op het kladlijstje worden in de verschillende bewaarde versies van de oorkonden uit 1297 omschreven als 'chapelein', onder meer van Haarlem en Middelburg. Omdat leden van de grafelijke hofkapel (na 1367: het kapittel van St.-Marie op het Hof) veelal in naam het personaat van grafelijke eigenkerken zoals die in Haarlem en Middelburg bekleedden (in werkelijkheid waren dit sinecures die werden waargenomen door een plaatselijke vicecureit), zou ik 'chapelein' hier opvatten als 'hofkapelaan'. De hofkapel telde in 1291 vier kapelaans.¹⁷ Daarvan reisden in 1297 blijkbaar drie heren voor het grafelijke huwelijk naar Ipswich.

Met name Haarlem gold als een benoeming die paste bij een priester uit de 'modale ridderadel' (Janse).¹⁸ De kapelaan heer Huge de Roper, die deze post in 1297 bekleedde en die ik onlangs heb opgevoerd als kennelijke stamvader van de Haarlemmer notabelfamilie (De) Ro(e)per, was dan ook evenals zijn voorgangers hoogstwaarschijnlijk van riddermatige komaf. De Roepers waren in de veertiende eeuw verzwagerd met het Kennemer riddermatige geslacht Van Za(a)n(d)en (Jan van Zaanden was schepen van Haarlem in 1310-1313).¹⁹

In 1291 telde de grafelijke hofkapel twee priesters met de voornaam Pieter. Vermoedelijk was een van hen de in 1297 als eerste priester vermelde 'sire Piers le Rous' (lees: heer Pieter de Rode). Of hij ook de kanunnik Pieter van Dordrecht is die in april 1297 in Utrecht een memorie voor Floris V stichtte en in 1313 tetterde,²⁰ kon niet worden vastgesteld, en evenmin of de in januari 1297 optredende heer Pieter de Rode verwant was aan de knaap 'Isebrond fiz Huge Rous'

(lees: Ijsbrand Huge Rodenz) en de Delftse burger 'Hu(g)e le Rous'. Daarmee komen we bij de vraagstelling die deze unieke laat dertiende-eeuwse bron oproept: was er in 1297 sprake van gescheiden elitenetwerken (ridders, priesters, knapen, burgers) of van een enkel netwerk van 'notabelen' met familie- en vriendschapsbetrekkingen die dwars door de 'standen' of 'staten' heenliepen? Mede aan de hand van het prosopografisch onderzoek van Van Kan hoop ik hieronder een groepsportret van de *burgesses* uit 1297 te schetsen, zoals dat hierboven aan de hand van Coenen en Janse voor de ridderschappen is gedaan.²¹ Ik zal mijn bevindingen per stad in grote lijnen weergeven en in de slotparagraaf nader interpreteren.

Dordrecht

De 'eerste stad van Holland' zond ook de meeste burgers naar Engeland. Van Herwaarden ziet onder hen één geestelijke met bekende Engelse connecties: 'Gérard le Clerc', waarschijnlijk de Gerard die Pape die in 1285 optrad als gastheer van bisschop Anthony Bek van Durham. Deze kwam toen de Dordtse Grote Kerk inwijden. Bek was in 1296 en 1298 op heervaart in Schotland, waar hij voor koning Edward I twee veldslagen won.²² De Dordtse afgevaardigde Jan van Striene, schepen in 1291 en 1307, was mogelijk een zoon van heer Tielman ver Machteldenz. die vrijwel zeker verwant was met de Dordtse afgevaardigden Tielman de Vries en diens 'neef' Friso. Van Kan ziet het schepengeslacht Van Striene als verwanten van de heren van Strijen. Beide families zegelden met het wapen Persijn. In Dordrecht was de titel 'heer' overigens geen prerogatief voor ridders en priesters. De stad werd vermoedelijk net zoals Gent in de der-

tiende eeuw beheerst door eigenerfden ('hereditarii'). De bekende wijnkopersfamilie Dukink voerde het predikaat 'heer' nog in de veertiende eeuw, maar leefde niet riddermatig. Een connectie tussen de afgevaardigden Jan Malegijs en 'Papehu(g)e' blijkt mijns inziens uit een veertiende-eeuwse leenakte die Elisabeth Huge Papendr, weduwe van Pieter Malegijs, postuum vermeldt als leenhoudster van heer Jan Persijn van Waterland. In 1299 zegelde Jan Malegijs als poorter van Dordrecht met een omgewende leeuw. Een Jan Malegijs Jansz trad tussen 1320 en 1330 op als schepen van Dordrecht.²³ De Dordtse afgevaardigden Faas Trudenz en Jan van Penlyc (of Pendrecht?) konden niet worden thuisgebracht.

Middelburg

Over de priester 'sire Hu(g)e de Cornh(o)us' (heer Hugo van Korenhuis?), 'kapelaan' van Middelburg, zwijgen de bronnen (wat voor Zeeland na de rampzalige archiefbrand van 1940 voor de hand ligt). De enige priester Hugo die omstreeks deze tijd aan het grafelijk hof bekend is, is heer Hugo van Leiden (alias Van der Bregge) die in 1299 kapelaan van gravin-weduwe Elisabeth was. Hij bekleedde tot 1304 het personaat van Noordwijk.²⁴ Van een band met Middelburg is niets bekend, maar de ene sinécure behoeft de andere niet uit te sluiten. Van de andere drie afgevaardigden: Nikolaas en Jan Klaasz en Willem Marlijn, is alleen van deze laatste iets gevonden. Hij was in 1312 samen met de abt van Middelburg en twee leken executeur-testamentair van Hendrik Braam, de pastoor van Reimerswaal en stichter van de Maria-Magdalenvicarie in het Westmonster (collator: de abt).²⁵

Haarlem

De als eerste genoemde Haarlemmer burger Willem Hendrik Tadenz komt voor als schepen van 1294 tot en met 1315.²⁶ Zijn zegel is niet bekend, maar zijn familie was vermoedelijk verzwagerd met de heren van Noordwijk. In 1307 verkocht hij voor de kinderen van zijn broer Jacob samen met Willem van Nortich, die *nomine uxoris* optrad, een huis in de Veerstraat te Haarlem.²⁷ In de late Middeleeuwen zegelde een Haarlems schepengeslacht Van Nortich met een wapen dat geheel afwijkt van dat van de heren van Noordwijk (die toen doorgaans al de toenaam Van de Boekhorst voerden), maar in 1307 mogen we 'Van Nortich' nog lezen als 'Van Noordwijk'. De tweede Haarlemmer, Willem Mensenz, komt onder deze naam verder niet voor. De enige Haarlemmer schepenen die tot 1300 met de voornaam Willem te boek staan, zijn Willem Hendrik Tadenz (1294-1315) en Willem Dullaard (1294). Willem Dullaard is blijkens zijn zegel de bekende baljuw en grafelijke rentmeester Willem ver Baartenz. Het zegel is een breuk van het wapen van de heren van Haarlem. In die familie komt vanouds de naam Menso voor.²⁸ Op deze manier zou de tot dusver ongeïdentificeerde vader van Willem Dullaard met het riddermatige geslacht van Haarlem zijn te associëren. Anderzijds kan de nulhypothese dat Willem Mensenz uit de hierboven bij de knapen besproken familie De Vries stamt, niet worden verworpen.²⁹ Al met al kan voor deze tweede Haarlemmer burger een riddermatige familieconnectie hooguit worden vermoed.

Leiden

Zo moeizaam als het prosopografisch onderzoek in de meeste steden verloopt,

zo eenvoudig kan het in Leiden, waar Van Kan met voorbeeldige grondigheid een databank van het patriciaat tot 1420 heeft opgebouwd: de regerende families, hun verwanten en de sociale en economisch *ebenbürtige* families, al dan niet met adellijke banden.³⁰ De beide Leidse afgevaardigden in 1297: Gerrit Doede en Arnulf ('Ane') Zoete, blijken in 1296-1297 gelijktijdig in de Leidse schepenbank te hebben gezeten. De tweede zegelde in 1305 zoals veel van zijn collega's met de Leidse sleutels, maar een zoon en een kleinzoon van Gerrit Doede voerden als schepenen in 1365 en 1384 het wapen Van Raaphorst met een vrijkwartier. Een andere zoon van Gerrit Doede bediende als priester de Raaphorstkapelanie in Leiderdorp (later in de St.-Pancraskerk te Leiden).³¹ Volgens Van der Klooster komt de naam Dodo/Doede al vanaf de twaalfde eeuw in de Wassenaar-Raaphorstgroep voor.³² Dat het hier om een (niet-riddermatige) zijtak Van Raaphorst gaat, ligt voor de hand. Van leenbanden tussen deze Leidse tak en de hoofdtak (waartoe ook de afgevaardigde heer Kerstant van Raaphorst behoorde) is niets bekend omdat geen van de dertiende-eeuwse leenboeken van Raaphorst bewaard is en uit de veertiende eeuw slechts een enkel stuk.³³ Net zoals in Dordrecht vinden we ook hier in de tweede generatie huwelijksbanden tussen de families van de afgevaardigden uit 1297. Een dochter van Gerrit Doede blijkt namelijk in 1349 gehuwd met Andries Ane Zoetenz. Een dochter van Ane Zoete was voorts in 1326 gehuwd met een zoon van Dirk Boffel, waarschijnlijk schout van Zoeterwoude in 1337 en mogelijk een zoon (of neef of bastaard) van de afgevaardigde heer Hendrik Buffel. Hier zou een zegel uitkomst kunnen bren-

gen. Dat van heer Hendrik is bekend, dat van Dirk echter niet.³⁴

Delft

De tweede afgevaardigde, 'Jacces Fyntote', kon niet worden thuisgebracht; de eerste, 'Hue le Rous' (lees: Huge de Rode), wel. Wanneer we de naam 'Fyntote' lezen als 'Fyensone', dan komen we weliswaar enkele mogelijke veertiende-eeuwse nazaten tegen in de grafboeken van de Oude Kerk te Delft, maar dat levert geen uitsluitsel.³⁵ Van Huge de Rode is meer bekend. Hij was omstreeks 1281 leenman van Bartholomeüs van der Made, van wie twee verwanten: de knapen Ijsbrand en Coppenanne, in 1297 samen met de knaap Ijsbrand Huge Rodenz optraden.³⁶ In het voorjaar van datzelfde jaar trad Arend heer Huge Rodenz op als burger (*oppidanus*) van Delft. Huge Rode Arendsz vrijwaarde in 1343 vrouwe Katrijn, de weduwe van Willem van Koudenhoven te Delft, en was in 1350 voogd voor Sofie Gijskensdr van Dorp en haar drie oudste zoons. In 1355 keerde hij als Hoeks balling terug in Holland. Latere zegels van de Delflandse familie (De) Rode vertonen dezelfde schuinbalk als het wapen Van der Made. Op de zegels van Jan Huge Rodenz (schepen van Delft omstreeks 1400) en zijn broer (sic) Dirk van der Made is de schuinbalk beladen met drie omgewende wassenaars.³⁷ Beide broers zijn tot de maagschap van de Van der Mades te rekenen. Evenals bij Leidse regentenfamilies (Van Leiden stamt af van een kleermaker, Van Rijsoorde vermoedelijk van een schoenmaker) zien we bij deze veertiende-eeuwse Delftse notabelen een sterke band met de ambachten. In 1367 staat de schoonvader van Huge Rode in Delft eveneens als schoenmaker te boek en het Delftse tiende-penningko-

hier van 1543 vermeldt nog een 'Jan Roe, schoenmaker'.³⁸ De vraag hoe deze Delflandse familie Rode zich verhiel tot de gelijknamige families in Rijnland (vanaf 1338) en Kennemergevolg (vanaf 1360), waarin eveneens de gidsnaam Huge voorkwam, vereist nader onderzoek.³⁹

Besluit

Traditioneel geldt 1305 als het jaar waarin voor het eerst een graaf een Hollands-Zeeuwse standenvergadering bijeenriep. Het was de Henegouwer Willem III: een 'graaf op zoek naar geld', zoals Bos-Rops het zo kernachtig aanduidt. Het Engelse *model parliament* uit 1295 lijkt hiervoor letterlijk model te hebben gestaan. Maar al in 1297, dus nog onder het Hollandse Huis, trad in Engeland een verzameling van ruim dertig ridders, priesters, knapen en burgers op die als de allervroegste voorloper van de Staten van Holland en Zeeland is aan te merken. In het voorgaande is een aanzet gegeven tot een propografisch onderzoek van deze groep die, naar de eerste gegevens uitwijzen, een elitenetwerk vormde waarin familiebetrekkingen dwars door de standen heen liepen.

De delegatie van 1297 bestond met andere woorden uit een groep Hollandse en Zeeuwse 'notabelen'. Wij kunnen dit met name vaststellen bij de relaties van enkele als eerste afgevaardigde van hun stad genoemde 'burgers': Jan van Striene (Dordrecht) met de heren van Strijen (die waarschijnlijk uit de in 1297 sterk vertegenwoordigde familie Persijn stammen), Gerrit Doede (Leiden) met Wassenaar-Raaphorst, Huge de Rode (Delft) met Van der Made. In enkele gevallen zijn huwelijken tussen kinderen van stedelijke afgevaardigden gevonden: Papehugen-Malegijs (Dordrecht), Doeden-Ansoetens

(Leiden) en mogelijk Ansoetens-Buffel (Leiden).

Voor wie belang stelt in de geschiedenis van het vroege volkenrecht, is interessant dat deze ruim dertig notabelen in 1297 ook Europees aanzien genoten als een representatieve elite. Het was immers de Engelse koning die hen als zodanig uitnodigde en verdragen met hen en met hun jonge graaf sloot. De ironie is dat pas in deze context het optreden van Hollandse en Zeeuwse burgers als vertegenwoordigers van hun steden zichtbaar wordt. Toen in mei van hetzelfde jaar ergens in Holland of Zeeland de details van een van de in Engeland gesloten verdragen (de lijftocht voor de nieuwe gravin) werden bekrachtigd, waren naast acht ridders, vier knapen en tien medezegeleers ook weer vijf steden van de partij. Deze traden daarbij echter op in de anonimiteit van hun corporatie. Onbekend is dus door welke burgers zij bij deze gelegenheid werden vertegenwoordigd. Van de in mei wel genoemde natuurlijke personen traden er zeven ook in januari in Engeland op. Bij de steden zijn de twee oudste: Dordrecht en Middelburg, vervangen door 's-Gravenzande en Alkmaar. Op basis van deze laatste oorkonde is wel verondersteld dat er in 1297 een scherpe scheiding bestond tussen grafelijke raad, ridderschap en steden.

Mijn analyse van de Engelse naamlijsten onthult eerder de omtrekken van één enkel netwerk van notabelen. Maar is de term 'notabelen' geen anachronisme? Hij is bekend uit laatmiddeleeuwse bronnen en natuurlijk uit 1815, toen Van Hogendorp en consorten onder dit motto een constituerende vergadering voor het gloednieuwe Koninkrijk der Nederlanden uitschreven. Dat was een keerpunt in de geschiedenis van de Nederlandse staatsvorming – al beweren boze tongen

dat ook deze vergadering een *rubber stamp parliament* was. De jaren 1296-1299 waren evenzeer een keerpunt. Is het toeval dat ook toen een naar contemporaine begrippen brede politieke en sociale elite aantrad om het herboren staatsbestel in een Europese context mede te belichamen? In beide gevallen is een gemeenschappelijke omstandigheid aan te wijzen: de problematisering van de begrippen 'elite' en 'adel' in de voorafgaande decennia. De ontbinding van de grote grafelijke domeincomplexen tussen 1250 en 1300, die gepaard ging met de feodalisering van de Hollandse en Zeeuwse elites, heeft immers veel losgemaakt.⁴⁰ Zo de 'standensamenleving' ooit een verstard karakter heeft gehad, dan zeker niet in deze perioden van beroering (waartoe we ook de eerste decennia van de Republiek kunnen rekenen). Klassiek adelsonderzoek gaat aan deze problemen voorbij, eliteonderzoek niet – en daarmee kun je kennelijk niet vroeg genoeg beginnen.

Kees Kuiken

Bijlage I. De Hollandse en Zeeuwse afgevaardigden naar Engeland in januari 1297

Ridders

Mijnheer Dirk van Brederode*
 Mijnheer Jan van Renesse
 Mijnheer Hendrik Buffel
 Mijnheer Willem van Egmond*
 Mijnheer Klaas Persijn*
 Mijnheer Gerard van Egmond*
 Mijnheer Kerstant van Raaphorst*

Niet op het kladje

Mijnheer Hendrik van Leiden*

Priesters

Heer Pieter de Rode
 Heer Hugo de Roeper
 Heer Hugo van Korenhuis

Knapen

Jan (heer Dirksz) van Teilingen
 Simon van Benthem*
 Jan van Noordwijk*
 Boudewijn Persijn
 Klaas Persijn
 Willem van Oegstgeest*
 Jan van de Doortoge
 Kerstant van Zwieten
 Willem van der Veen
 Splinter van Reimerswaal
 Jan Godfriedsz van Reimerswaal
 Menso de Vries
 Ijsbrand van der Made
 Jan van Overvoorde
 Copenanne van der Made
 Ijsbrand Hugo Rodenz
 Otger Klauwaardsneef

Burgers

Jan van Striene, Dordrecht
 Tielman de Vries, Dordrecht
 Jan Malegijs, Dordrecht
 Pape Huge, Dordrecht
 Faas Trudenz, Dordrecht
 Vriesen Tielsneef, Dordrecht
 Nikolaas Klaasz, Middelburg
 Jan Klaasz, Middelburg
 Willem Marlijn, Middelburg
 Willem Hendrik Tadenz, Haarlem
 Willem Mensenz, Haarlem
 Gerrit Doede, Leiden
 Arnulf Zoete, Leiden
 Hugo de Rode, Delft
 Jacob Fyntote, Delft

Niet op het kladje

Gerard de Klerk, Dordrecht
 Jan van Penlyc, Dordrecht

* vermeld in Janse, *Ridderschap*

Bijlage 2. 'Raden en mannen' en steden
 bij de lijftocht van gravin Elisabeth van
 Holland in mei 1297

Ridders

Heer Hendrik van de Lek
 Heer Wolfert van Borsele
 Heer Dirk van Brederode*
 Heer Klaas van Kats
 Heer Jan van Renesse
 Heer Willem van Egmond*
 Heer Hendrik Buffel*
 Heer Kerstant van Raaphorst*

Knapen

Floris van Borsele
 Klaas van Putten
 Jan van Teilingen*
 Gerrit van Raaphorst
Zegelaars
 Dirk van Wassenaar
 Klaas Persijn*
 Hendrik van Leiden*
 Hendrik van Naaldwijk
 Willem van Oudshoorn
 Dirk van Zandhorst
 Gerard van Voorne
 Willem van Haarlem
 Gerard van Heemskerck
 Gerard van Egmond*

Steden

Leiden*
 Delft*
 Haarlem*
 's-Gravenzande
 Alkmaar

* ook in Ipswich

¹ J.M.A. Coenen, 'Vorst en adel in het dertiende-
 eeuwse Holland', in: J. Aalbers en M.R. Prak, ed.,
*De bloem der natie. Adel en patriciaat in de noor-
 delijke Nederlanden* (Meppel, 1987); J.M.A.

- Coenen, *Graaf en grafelijkheid. Een onderzoek naar de graven van Holland en hun omgeving in de dertiende eeuw* (Utrecht, 1986).
- ² Bronnen in *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299* (OHZ), E.C. Dijkhof, A.C.F. Koch en J.G. Kruisheer, ed. (5 dln.; 's-Gravenhage-Assen, 2005) V.
- ³ H.P.H. Jansen, 'Holland, Zeeland en het Sticht 1100-1433', in: D.P. Blok, e.a., ed., *Algemene geschiedenis der Nederlanden* (15 dln.; Haarlem, 1977-1983), II, 304.
- ⁴ Zie ook J.W.J. Burgers, 'De grafelijke raad in de dertiende eeuw', in: D.P. Blok, e.a., ed., *Datum et actum. Opstellen aangeboden aan Jaap Kruisheer ter gelegenheid van zijn vijftenzestigste verjaardag* (Amsterdam, 1998) 67-110, samengevat en besproken in A. Janse, *Ridderschap in Holland. Portret van een adellijke elite in de late middeleeuwen* (Hilversum, 2002) 365-367, 376.
- ⁵ J. van Herwaarden, e.a., *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572* (Hilversum, 1996) 65.
- ⁶ Hun moeder Hildegond van Voorne trouwde 1e Willem van Brederode en 2e Costijn van Renesse.
- ⁷ Janse, *Ridderschap*, 103-105, 428-433; Coenen, *Graaf en grafelijkheid*, passim.
- ⁸ Klaas Persijn Jansz en Gerrit van Egmond heer Woutersz waren in 1297 beiden verzwagerd met Dirk van Brederode.
- ⁹ F.J.W. van Kan, 'Genealogie van het middeleeuwse welgeboren geslacht Van der Speck', *Ons voorgeslacht*, IXL (1984) 423 (noot 15).
- ¹⁰ F.J.W. van Kan, 'Het middeleeuwse riddermatige geslacht Van Zwieten', *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, XXXVII (1983) 45.
- ¹¹ Was Willem van den Veen wellicht een broer van Arnoud van den Veen (gegoed Ruiven (1281) 1310-1317 (C. Hoek, 'De woning van heer Dirk van Hodenpijl te Overschie en de geslachten Van Rodenrijs, Van Matenese, Uter Nesse, Van (der) Spangen, Van den Vene en Van (den) Dorp(e)', *De Nederlandsche Leeuw*, LXXXII (1965) 77)? Over Van Reimerswaal, zie ook A.W.E. Dek, *De heren van Reimerswaal en het Zeeuwse geslacht Blok* ('s-Gravenhage, 1958).
- ¹² J. Hof, *De abdij van Egmond van de aanvang tot 1573* ('s-Gravenhage, 1973) 61; OHZ, III, 385, nr. 1361; 411-412, nr. 1383; OHZ, IV, 808-809; Janse, *Ridderschap*, 35.
- ¹³ J.C. Kort, 'Repertorium op de lenen van de hofstede Warmond, 1316-1799', *Ons voorgeslacht*, XXXV (1980) 760, nr. 153.
- ¹⁴ E. den Hartog, *De oudste kerken van Holland* (Utrecht, 2002) 168-169.
- ¹⁵ C. Hoek, 'Repertorium op de grafelijke lenen te Akkersdijk, Berkel, Pijnacker en Ruiven (1266-1648)', *Ons voorgeslacht*, XXXVIII (1983) 142, nr. 21. Hij is kennelijk niet Ogier Calwardsz, in 1322 vermeld als dienaar van graaf Willem III, wiens dochter trouwde met Arent van Groeneveld (J.C. Kort, 'Repertorium op de grafelijke lenen in Rijswijk 1281-1650', *Ons voorgeslacht*, XXXIX (1984) 565-566, nr. 40; C. Hoek, 'Acten betreffende de voormalige ambachten Kethel en Spaland', *Ons voorgeslacht*, XXXIV (1980) 590, nr. 58b).
- ¹⁶ M.C. Prestwich, *Edward I* (Londen, 1988).
- ¹⁷ In 1291 heetten de vier hofkapelaans Jacob, Pieter, Pieter en Arnoud. OHZ, IV, 974-975, nr. 2561.
- ¹⁸ Janse, *Ridderschap*, 102, 224. Arnoud van Sassenheim (uit een 'modaal' riddersgeslacht) was tot 1271 pastoor (*persona*) van Haarlem.
- ¹⁹ K. Kuiken, 'Papenkroost in Haarlem: (De) Ro(e)per(e)', *De Nederlandsche Leeuw*, CXXIV (2007) 83-99.
- ²⁰ J.G. Kruisheer, *De oorkonden en de kanselarij van de graven van Holland tot 1299* ('s-Gravenhage-Haarlem, 1971) 494.
- ²¹ F.J.W. van Kan, 'De politieke elite van Dordrecht', in: Van Herwaarden, e.a., *Dordrecht*, 249-252 (Dordrecht) en op www.janvanhout.nl (Leiden) (ge raadpleegd 10 nov. 2008).
- ²² Als noot 21 en Van Herwaarden, e.a., *Dordrecht*, 65; Prestwich, *Edward I*.
- ²³ C. Hoek en J.C. Kort, 'Aanvullingen op reeds gepubliceerde repertoria op leenkamers die binnen het graafschap Holland hebben gefunctioneerd', *Ons voorgeslacht*, XLIII (1988) 235, nr. 12 bis; *Corpus sigillorum Neerlandicorum. De Nederlandsche zegels tot 1300* (3 bdn.; 's-Gravenhage, 1937-1940), I, 104, nr. 1079; C. Hoek, 'De leenkamers van de heren van Wassenaar', *Ons voorgeslacht*, XXXIII

- (1978) 62, nr. 15. Het leengoed lag in Maasland. Is Jan Malegijs Jansz de Jan Malegijs de Jonge die in 1307 de helft van zijn huis te Dordrecht opdroeg aan Putten (J. Kort, 'Repertorium op de lenen van de hofstede Putten 1229-1650', *Ons voorgeslacht*, XXXIV (1979) 135, nr. 94)?
- 24 www.janvanhout.nl, in voce 'Van der Bregghe (Simon Goris c.s.).'
- 25 Zeeuws Archief, Middelburg, Archief Onze Lieve Vrouwe Abdij te Middelburg, inv.nr. 352.
- 26 Noord-Hollands Archief (NHA), Haarlem, Kloosterarchieven Haarlem, registnrs. 31, 37, 53, 163, 171. De Haarlemmer schepenlijst van W. Thierry de Bye Dólleman (raadpleegbaar op de studiezaal van het Noord-Hollands Archief) geeft als laatste vermelding 1317.
- 27 NHA, Kloosterarchieven Haarlem, regest nr. 62 (13 juli 1307).
- 28 Een Meinzo staat in 1162 te boek als broer van Ijsbrand van Haarlem. *OHZ*, I, 285-291, nrs. 151-152.
- 29 Zie ook de afkomst van de Egmondse abt Hugo (Hof, *De abdij van Egmond*, 69).
- 30 F.J.W. van Kan, *Sleutels tot de macht. De ontwikkeling van het Leidse patriciaat tot 1420* (Hilversum, 1984) 13-14 en www.janvanhout.nl.
- 31 www.janvanhout.nl, in voce 'An(e)soete c.s.' en 'Doede, Gerrit c.s.'; B.N. Leverland, *St. Pancras op het Hogeland. Kerk en kapittel in Leiden tot aan de Reformatie* (Hilversum, 2000) 87-88.
- 32 L.J. van der Klooster, 'Over de herkomst van de Van Wassenaers en de van Raephorsten', *De Nederlandse Leeuw*, C (1983) 175-194.
- 33 C. Hoek, 'Repertorium op de lenen van de hofstad Raephorst te Wassenaar (1261-1674)', *Ons voorgeslacht*, XXIX (1974) 65-66.
- 34 *Corpus sigillorum Neerlandicorum*, I, 79, nr. 804.
- 35 P.C.J. van der Krogt, 'De grafboeken van de Oude Kerk te Delft (14e-16e eeuw). Repertorium van de eigenaars van de graven met transcriptie van de parentelen van Ver Lizebette en anderen (ca. 1395)', *Ons voorgeslacht*, II (1994) 285, nr. 1; 326, nr. 7.
- 36 S. Muller Hz., 'Het oude register van Graaf Florens', *Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap*, XXII (1901) 285.
- 37 C. Hoek, 'Het oudste cartularium van het Oude Gasthuis te Delft', *Ons voorgeslacht*, XLV (1990) 246, nr. 138; 'Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken van het Beneden Maasgebied, niet beschreven door Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins', *Ons voorgeslacht*, XX (1966) 187, nr. 44; H.M. Brokken, *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten* (Zutphen, 1982) 590.
- 38 Huge Rode was in 1367 gehuwd met Aleid Albarn Schoenmakersdr (Van der Krogt, 'De grafboeken van de Oude Kerk', 266, nr. 7). Het Delftse kohier van de tiende penning uit 1543 is uitgegeven in G. Verhoeven, *De eerste kohier van de tiende penning van Delft (1543)* (Hilversum, 1999).
- 39 Rijnland (Lisse): H.J. Smit, *De rekeningen der graven en gravinnen uit het Henegouwsche Huis* (3 dln.; Amsterdam-Utrecht, 1924-1939), II, 105 en J.C. Kort, 'Repertorium op de lenen van de hofstede Teilingen 1258-1650', *Ons voorgeslacht*, XL (1985) 701, nr. 27; Kennemergevolg onder meer: J.C. Kort, 'Repertorium op de lenen van de hofstede Egmond 1270-1650', *Ons voorgeslacht*, XXXIV (1979) 417, nr. 167 (deze familie heet vanaf 1468 'De Rode van Adrichem').
- 40 K. Kuiken, "'Copers" of krakers? Een bijdrage aan het ontginningsdebat', *Holland*, XXVIII (2006) 97-101.